

I fangenskap på Vollan i 1944

Rapport fra Häftling No. 3030 Alf Hestmann. Redigert og med tillegg av Ivar Erlend Stav.

Introduksjon

Denne rapporten har tidligere bare blitt publisert i Familie-Bladet nr 11, utgitt juli 1985 i 75 eks. for familien Hestmann med forgreninger. Som nevø av forfatter Alf og redaktør Sven, synes jeg beretningen fortjener en større leserkrets.

Først litt innføring i familien Hestmann anno 1944: Mamma er Marie, f. 1893, enke etter Robert Hestmann, sogneprest til Ørland, prost i Fosen prosti, død 1937. Hjemmeboende barn: Olav (f. 1916), Robert (f. 1923), Alf (f. 1925), Sven (f. 1928), Ragnar (f. 1931). (Øvrige barn: John (f. 1920) var sommeren 1944 rømt til Sverige. Else (f. 1918), gift med Amund Stav og bodde på Esp i Leinstrand.) Karen er Karen Larsen, husholderske i familien siden 1917. Familien bodde fra 1938 i Professor Brochs gt. 3. Herjegården som det refereres til, er Holtermanns v. 1.

Beretningen har jeg supplert med en epilog som blant annet omfatter Ragnar Hestmanns informasjon om Johns virksomhet under krigen. Og et dikt av Arvid Dahle, som ble arrestert samme dag som brødrene Hestmann.

Drøm og virkelighet

Det høres et voldsomt brak, og døren til det rommet jeg er i, blåser opp. Jeg kan se ut i den brede gangen. For enden av korridoren er det sprengt et digert hull i veggen. Og røken driver. Det er stille et øyeblikk. Inn gjennom hullet strømmer flere fullt kampustrustedes kommandosoldater med knitrende maskinpistoler i retning av der vaktene pleier å sitte. Jeg kjenner igjen en av soldatene! Det er John! Han måtte flykte til SVERIGE i sommer da GESTAPO rullet opp den gruppen han var med i. Nå er han tilbake igjen! Og han er med på å befri oss! HURRA!

Langsamt våkner jeg og bildet toner bort. Jeg ser konturene av det mørke rommet jeg er i. Døren er lukket. En liten luke i den kan låses fra utsiden. Det er gjennom den vi får maten og andre fornødenheter. I kroken ved siden av står en bønne med lokk på. Lokket er ikke særlig tett, så vi har forlenget vennet oss til stanken fra den. Bønnen blir vanligvis tømt hver dag.

Høyt oppe på ytterveggen siver litt lys gjennom et tilgitret vindu fra en mørklagt by. Rundt meg hører jeg lydene fra mine sovende medfanger. Utenfor høres den kraftige støyen fra arbeidstrikken som hver natt kjører forbi under rensingen av skinnene på Singsaker-linjen.

- Jeg vil liksom ikke våkne - for å oppdage at befrielsen bare er en drøm. Jeg tenker på hvor glad man er når man våkner fra et mareritt.

Denne natten har jeg drømt det motsatte og våknet - til et mareritt.

Arrestasjonen

Det var en annen natt jeg ble vekket opp fra min gode og trygge søvn til en virkelighet som jeg ikke hadde kunnet forestille meg i mine vildeste drømmer.

- "Alf - Alf - du må stå opp!" Jeg gløtter på det ene øyet og ser på fredsforstyrrelsen. Føler meg mye trettet enn normalt når jeg står opp for å gå på skolen. Så spør jeg: "Hvor mange er klokka?" - "Den er omtrent fire." - "Fire", roper jeg indignert. "Da kan jeg sove i tre timer til!" - "Nei", sier stemmen: "Huset er fullt av tyskere - du må stå opp med en gang!" - Du store alpukka - tenker jeg. Det er natten til den 6. oktober 1944. Tusen tanker farer gjennom hodet mitt. Tyskernes GESTAPO og SS hadde ikke gjort så mye for å bli populære blant sivilbefolkningen under den vel 4 år lange okkupasjonen av Norge. Snarere tvert imot! - De hadde i årevis truet med de strengeste straffer for handlinger som vi så på som bagateller.

- På med fillene! (Tross Karens iherdige innsats for å holde garderoben i orden, kunne man ane at Forsyningsnemda sjelden hadde muligheter til å sørge for at ungdommen på den tiden kunne følge

siste mote.) Inn på stuen. Der er Mamma - Olav - Robert. Jeg tror Karen og Ragnar er der også, men det husker jeg ikke sikkert. Mamma oppfører seg meget dannet og verdig som alltid. Hun konverserer offiseren som representant for de uventede "gjester". Jeg synes å ha hørt at hun skal ha bragt sin ungdoms besøk i Berlin på bane. Atmosfæren var meget avslappet og uvirkelig. Jeg fikk vite at jeg nok måtte følge med. Det samme gjaldt Olav og Robert. (Ragnar som gikk i sitt 13. år, var for liten, og Sven var bortreist på potetferie, heldigvis.)

Jeg syntes det var underlig at vi alle ble arrestert, men oppdaget at tyskerne ikke visste fornnavnet på den de skulle ha tak i. - Derfor tok de like godt alle 3! - Slik er det når man kan se stort på det.

Jeg så en liten sjanse til å slippe unna, og ba om å få gå på WC. Joda, en soldat med maskinpistol fulgte med ut i gangen og stilte seg utenfor døren. Jeg satte meg - og ventet. Mitt håp var at de skulle glemme den stakkaren som satt på do. Tiden gikk - og gikk. Det var ingen lyd å høre utenfor. Vakten holdt ut. Jeg vet ikke hvor lenge jeg satt der, men tyskerne må ha trodd at denne arrestanten hadde en utrolig treg mave! Til slutt følte jeg at mitt opphold måtte begynne å se litt mistenkelig ut. Jeg dro derfor i snoren og gikk ut.

Idet vi forlater huset, får mamma en til-litsvekkende forsikring fra offiseren om

at det ikke skal ta lang tid å oppklare "misforståelsen"! Mens vi føres inn i bilen, ser vi at to tungt bevæpnede soldatene som hadde omringet Prof. Brochs gt. 3, samler seg og marsjerer bort.

- Oppdraget er fullført.

Vollan

Bilen humper oppover gaten til Herjegården og svinger nedover Elgesæter gt. Vi sitter veldig trangt. Det er sjåføren, en vaktssoldat og offiseren samt oss 3 i en liten kamouflasjemalt personbil. Lyktene er blendet av på grunn av tyskernes frykt for allierte flyangrep, så bare en tynn lysstripe siver ut. Vi ser ikke så mye utenfor mørket. Men det er helt stil-

le i gatene. Ikke et menneske å se. Ved Studentersamfundet, like før Elgesæter bro, svinger bilen til høyre oppover mot Singsaker. Den stopper bare noen få hundre meter oppe i gaten. Vi står foran en massiv, trist, grå murbygning med solide jernsprosser foran vinduene. Bak et høyt plankegjærde med en masse piggråd på toppen var det bygget en stor trebrakke. Tyskerne hadde på sin måte utviklet stor gjestfrihet overfor det norske folket under krigen. De hadde sett seg tvunget til å øke "overnattingskapasiteten".

Det er Vollan Kretsfengsel. Vi føres inn gjennom en gang til et stort rom. Der inne står det en masse mennesker langs

Vollan fengsel før krigen. Fengselet er bygningene bak Studentersamfundet (1). Postkort utlånt av Knut: L. Vik.

Vollan fengsel 1950 sett fra Klostergata. Foto: Schrøderarkivet - Trøndelag folkemuseum.

veggen. Noen er opptatt med å løsne skolisser, bukseseler og belter. De har kommet like før oss. Tysk ordenssans blir forstyrret idet vi kommer inn.

"AUFSTELLEN!" lyder en kraftig kommandostemme. Vi må stille oss opp som de andre - langs veggen. Det er trangt om plassen, så det tar sin tid å gli inn i rekken. Det blir sagt noen forsagte, stille ord. Da lyder kommandoen: "RUHE - SPRECHEN IST VERBOTEN!" Vi må holde oss i ro, og det er forbudt å snakke. Skolisser, bukseseler, belter, slips og alle skarpe gjenstander blir stille gjort klar for innlevering. Jeg ser meg rundt etter den flotte germanske offiseren, som hadde forsikret mamma om at misforståelsen snart skulle bli oppklart. Han er borte.

- Jeg innser at vi er kommet på samle-båndet og at ingen vei går tilbake.

Vi er blant de 200 gode nordmenn (også kalt jøssinger) som ble arrestert i Trondheim den natten. Min klassekamerat på Handelsgymnasiet, Rasmus Wollan, er en av dem. Det tar timer før vi får anvist plass i "annekset". Olav går like foran Robert og meg. Han låses inn i en celle sammen med 2-3 andre fanger. Døren til cellen ved siden av åpnes. Robert og jeg går inn, og 2 mann til følger etter oss. Man skulle tro at vi har fått en 4-mannscelle. Inne i det mørke rommet ser jeg bare en oppslått seng. Trist og skittent er det. Jeg snur meg og ser døren lukke seg. - Her skulle det bli trangt. 4 mann på en 1-mannscelle.

Vi ser på hverandre og presenterer oss. Eldstemann, 28 år, heter Odd Waack og jobber hos en av byens bokhandlere. Den andre fremmedkaren er en bonde-sønn fra Kvikne og heter Olsbakk til etternavn. Og så er det brødrene Hestmann. Ingen av oss aner hvorfor vi har havnet her.

Etter en stund høres lyder borte i gangen. Det skranglet i blikkkopper. Det var kanskje frokosten som kom. Sannelig begynte vi å bli sultne. Luken faller ned og vi ser et blidt, ungt ansikt som ønsker oss "velkommen". Det er en av "gamlekara" blant medfangene, som har fått jobben å dele ut mat. Vi får 2 brød-

skiver med veldig lite margarin samt en blikkkopp meget tynn erstatningskaffe til hver av oss. Det måtte innrømmes at vi ikke var kommet til den beste restauranten i byen!

Men det skulle bli verre. Timene sneglet seg av sted. Jeg tenkte på klassekameratene som nå satt på skolebenkene. Hadde de merket at jeg var borte? Visste de hva som hadde skjedd i natt? Hvordan sto det til hjemme? De ventet vel at vi skulle komme hjem hvert øyeblikk nå. Kanskje Karen allerede hadde begynt å trylle fram en stor porsjon med veltillaget middagsmat for å feire hjemkomsten. Hun hadde evnen til å lage det

Fangerom i brakke på Vollan fotografert i 1945. Foto: Schrøderarkivet - Trøndelag folkemuseum.

beste ut av nesten ingenting. Endelig kommer middagsmaten.

Vi får låne en skje, aldri kniv og gaffel selv om det var spekesild til middags. I dag er det suppe som blir øst opp i disse standard fiskebolleboksene som var i bruk under krigen.

Suppen ser helt gyselig ut. Veldig tynn og det flyter noen sleipe slintrer av noe oppi den. Det smaker verre enn oppvaskvann. Impulsivt tar jeg lokket av dobøtten og tømmer ut suppen. ÅÅH - som jeg kom til å angre på det i de månedene som fulgte. Etter å ha spist de to brødskivene til aftens den dagen, var jeg like sulten.

Det er kveld, og vi må sove. 3 "treull"-madrasser som er stablet opp ved køyen legges på gulvet. Da er det ikke mye plass igjen. Vi finner et ullteppe til hver av oss. Det må være lenge siden de ble vasket. De lukter ille og er stive av skitt. Det er kaldt, men fullt påkledd og med teppene over oss, klarer vi å holde oss ganske varme.

Men hva er det? Det begynner å klø så innmari på bena. De andre har samme erfaring, vi blir enig om at en hel armé av lopper må ha samlet seg i de gamle ullteppene. Jeg blir liggende og klø og klore med neglene til jeg endelig sovner av utmattelse.

Neste morgen, idet dagslyset begynner å sive inn, vil jeg gjerne undersøke slag-

marken. - Men strømpene vil ikke gli ned på vanlig måte. De er limt fast til leggene av størknet blod!

Dagene går sin gang. Frokost og aftensmat er standard. Middagen varierer derimot noe, men ikke særlig i kvalitet. Det eneste er spekesild med hud og hår, hadde jeg nær sagt, direkte fra saltlaken. Den spiser vi også med skje, og det smaker godt.

Vi må begynne å mosjonere, ellers dovrer vi bort. Det er plass til bare en adgangen. De andre 3 må stille seg opp langs den ene veggen på køyesiden. Men allikevel er det så trangt at vi subber borti veggen på den andre siden. På grunn av kulden har vi på oss det yttertøyet som vi ble arrestert i. Min grå kappe er blitt nesten hvit på sidene av gammel kalk, som en gang i tiden er blitt smurt på veggene.

Vi har opprettet en viss kontakt med nabocellene ved hjelp av morsesignaler. Men forsiktighet må til for at vaktene ute på gangen ikke skal oppdage noe. Forøvrig har ganggutten et eget lag med å smugle inn og ut lapper med korte beskjeder. Vi vet i alle fall at Olav har det "bra". Han også!

Jeg fikk snart behov for å følge med tiden. Ved hjelp av en liten blyantstump jeg hadde lurt unna og dopapir, begynte jeg å lage en kalender. Underlig nok kom den til å ende på den 2. desember -

44. Det skulle vise seg å bli en merkedag.

En dag fant jeg på å lage et sjakkbrett med brikker - også av dopapir. Men det var ikke lett å innvie mine medfanger i sjakkens vidunderlige verden. Det ble ikke den helt store slager.

En gang pr. uke fikk vi delt ut skråtobakk. Jeg tror det var på lørdagene. Det skal være en gammel tradisjon i fengslene hvor det var røkeforbud. Min og Roberts rasjon gikk videre til våre venner, som tydeligvis satte større pris på denne "delikatessen". Men en dag sier Kviknegutten at jeg burde smake litt, for det var så veldig godt og sulten føles ikke så ille. Jeg vegrer meg, men lar meg til slutt overtale. "Forsiktig ned mellom underleppen og gommen. Og så må du ikke svelge spyttet!" får jeg høre. En vanskelig øvelse. Det var min tur til å mosjonere - frem og tilbake. Etterhvert føler jeg meg svimmel og kvalm. Det blir vanskelig å snu uten å miste balansen. Jeg får spyttet ut elendigheten. Men det tar timer før jeg er meg selv igjen.

Min 19-årsdag den 11. oktober var for lengst passert uten de helt store ovasjoner.

En natt var det flyalarm. Gjennom det lille vinduet oppunder taket kunne vi se lyskasterne feie over himmelen og sporlysgrenater fare oppover. Vi håpet inderlig at tyskerne ikke klarte å treffe noen av de engelske flyene.

Forhør

Det var gått uker siden arrestasjonen. Men til nå hadde tyskerne vært tause som graven, vi kunne bare gjette oss til hvilke mistanker de hadde. Men det skulle snart endre seg. En dag gikk det som løpeild fra celle til celle: "Tyskerne er begynt å forhøre 6. oktober-gjengen!"

Så var det min tur. Det skrangler i nøkler utenfor. Døren glir opp. Odd, som er utnevnt til "CAPO", roper høyt: "ACHTUNG". Vi står stramme som lys i all vår elendighet, og Odd rapporterer: "CELLE Nummer 44 VIER MANN - ALLE". Tyskeren utenfor leser opp mitt navn. "HERAUS!" Jeg går ut av cellen for første gang og følger etter vaktene. Det er en ovn midt i korridoren, i maksimal avstand fra oss. Rundt den sitter alle vaktene og varmer seg. Det er rimelig at det ikke kommer mye av varmen fra denne ovnen inn i vår celle. Det er litt rart å kunne gå uten å skubbe borti celleveggen hele tiden. Jeg føres over gårdsplassen og inn i hovedbygningen og opp en trapp, - inn på et kontor.

Bak et stort skrivebord sitter en litt eldre offiser. Bortenfor sitter en sivilkledd kvinne. Det viser seg at hun er norsk og jobber som tolk. Offiseren spør om jeg vil bruke tolken. Jeg forstår alt han sier. Men det kan kanskje være lurt med betenkningstid, dersom det kommer noen vanskelige spørsmål. Så jeg samtykker. Han snakker til meg på en slags faderlig og vennlig måte, som sikkert er ment å vise at han har full tillit til meg. Selvføl-

gelig venter han at jeg stoler på ham til gjengjeld. Han begynner med at jeg bare må velge mine egne ord og komme med min tilståelse.

Men jeg har ikke tenkt å tilstå noe i det hele tatt. Det eneste jeg ønsker er å komme ut av Vollan og tilbake til min skolegang. Jeg hadde allerede mistet et år tidligere på grunn av sykdom.

"Nei, det nytter ikke å nekte", sier han like rolig og selvsikkert. "Du vet sikkert at sjefen din sitter her på Vollan. Han har avgitt full tilståelse, vi vet hva du har vært med på. Vi vil bare ha din versjon."

At det ikke var noen antydning til tortur, tilskriver jeg delvis det faktum at enhver tysker med litt sunt omdømme var fullstendig klar over at Hitler hadde tapt sin krig allerede. De visste at det ville komme et liv etter Hitler også. Resten av forhøret besto i å si nei til alle de forbrytelser mot Det Tredje Riket som han foreslo.

Så jeg syntes det gikk veldig greit. Tilbake til cellen og hverdagen.

Straffeeksersis

En morgen føler jeg meg veldig slapp. Jeg tenker ikke noe særlig over det. På dette "pensjonatet" er det vel neppe noen vits i melde seg syk. Vi får jo maten bragt på døren.

Ved morgeninspeksjonen roper Odd som vanlig: "ACHTUNG!" og rapporte-

rer. Nå ser jeg plutselig at den ene tyskeren peker på meg: "DU - JA DU - WAS IST LOS?" (Hva er på ferde?) Jeg oppdager at jeg ikke har reagert på "ACHTUNG" og står fortsatt med hendene på ryggen. Øyeblikkelig hiver jeg meg på plass og inntar rettstillingen.

- Men for sent. "HERAUS – DU!" Jeg synes å se på ansiktet at han har stor lyst til å "leke" med meg. Straffe-eksersis. Ute på gangen. Celledøren bak meg blir lukket. Kommando-ordet kommer: "Hüpfen!" Jeg forstår at det betyr å hoppe, men det skulle ikke være så lett å kommandere meg. Så jeg gliser: "Ich verstehe nicht." Tyskeren stiller seg opp ved siden av meg og løfter begge armene framover i vannrett stilling og gjen-tar: "Hüpfen!" Jeg løfter også armene. Idet han slipper dem ned, gjør jeg det samme. Han er slett ikke fornøyd. Han prøver igjen - hendene opp og bøyer knærne for å hoppe som en hare - og retter seg opp. Jeg gjør akkurat det samme og later som jeg er stolt over å kunne gjøre øvelsen. Men snart må jeg til pers. Neste gang hopper tyskeren hele 3 ganger for at det ikke lenger skal kunne misforstås. Så er det min tur. - Å, for et slit. - Det tar ikke så lang tid før jeg kjenner blodsmaken i munnen, mens tyskeren roper "TIEFER" og "SCHNELLER" (Dypere og hurtigere). Til slutt må jeg kapitulere og får stønnet fram: "Ich bin krank". (Jeg er syk.) Jeg får lov til å gå tilbake til cellen - herlig!! I flere uker etterpå hadde jeg den verste gangspærre som jeg noensinne har hatt. Men jeg er

fremdeles litt stolt over at jeg klarte å gi tyskeren en liten dose av hans egen straffe-eksesis.

Forhør nr. 2

Jeg blir tatt ut til enda et forhør, men det skjer ikke noe nytt. Jeg nekter alt - uansett. Da sier tyskeren listig: "Ja, jeg forstår at du ikke har gjort noe mot oss. Men da skulle det ikke være noe i veien for at du kan - mit uns zusammenarbeiten -." Det var det verste som kunne skje under krigen. Jeg ville ikke svike Norge og mine landsmenn.

Uten riktig å tenke over hva jeg sa, kom det: "Ich bin ein Norweger!" Det ble ikke mer snakk om den saken.

Transport til Falstad

Den siste dagen på kalenderen min, 2. des. -44, begynner det å skje noe utenfor celledøren. Robert og jeg blir tatt ut, og der står sannelig Olav også. Vi får utlevert skolissene, beltene våre osv. og føres inn i en slags "Svartemarja" ute på gårdsplassen. Den store porten i plankegjerdet åpnes, og bilen glir ut på gaten.

Det er ikke lett å se hvor bilen kjører, men turen ender på Lademoen jernbanestasjon. Det er en deilig godværsdag i Trøndelag, og solen stråler fra en klar høsthimmel. Det er herlig å suge inn den rene, kjølige luften. Vi får sitte i en ordentlig togkupé med pene og gode seter.

Den middelaldrende offiseren som er satt til å passe på oss, ser riktig hyggelig ut. Olav som er verdensmannen blant oss og kan mest tysk, kommer snart i gang med en samtale. Det må være et spesielt troppetranporttog vi er kommet på. Det vrimler av tyske soldater. Men det er lett å se at Hitler allerede har brukt opp det meste av de unge elitetroppene som kanonføde på Østfronten og andre steder. En soldat som mer ligner på en gammel uteligger enn en av Hitlers stolte "germanske riddere", vil gjerne slå seg ned i "vår" kupé. Men han får ordre om å forsvinne øyeblikkelig. Så han lusker slukøret bort. Det er ikke mye "Heil Hitler" der i gården, nei! -

Idet toget setter seg i bevegelse, sier offiseren, halvt unnskyldende, at dersom vi prøver å hoppe av toget, så er han "dessverre" nødt til å skyte oss. Det tvilte vi ikke på! Det er i grunnen underlig hvor "snille" mennesker blir, når de vet at det er alvor!

Toget går ikke særlig hurtig. Tyskerne mangler også kull, så lokomotivet fyres med ved. Det blir ikke så kraftig stim på dampmaskinen, og toget må stoppe oftere for å fylle på med noen favner ved. Vi passerer Åsenfjorden hvor okkupasjonsmakten forsøkte å gjemme bort det fryktede slagskipet "TIRPITZ". Våren 1942 hadde det forårsaket mange allierte flyangrep i området. Vi så ingen båt. Etter krigen fikk vi vite at "TIRPITZ" var blitt senket av britiske bombefly i

nærheten av Tromsø, ca. 3 uker før vi forlot Vollan.

Omsider ruller toget inn på Rognlan stasjon. "AUSSTEIGEN" - der står vi midt ute på landet i en fredelig idyll, mens toget tøffer videre nordover. Vi har forstått at vi er på vei til en fangeleir, og jeg ser meg om etter transport. Ikke et menneske å se. "Spazieren", sier vår trofaste vokter. Og vi går - og vi går. Vi nyter det faktisk. Vi blir da tidsnok sperret inne igjen! På gårdene vi passerer, kan vi av og til skimte engstelige ansikter bak gardinene... "Das ist Falstad", sier tyskeren og peker mot en stor, hvitmalt murbygning som er bygget rundt en innelukket gårdsplass.

Epilog

Falstad*

På Falstad ble brødrene Hestmann sittende til krigen var slutt. De ble faktisk der en dag lenger enn de øvrige fangene, fordi Olav ble bedt om å være igjen for å bistå de norske myndighetene som da rykket inn for å etablere landsvikleir der. Ragnar, som var visergutt i bok- og papirhandelen Holbæk Eriksen, fikk hilsen på jobben fra sine brødre via Lars Halderager, som var sekretær og senere ble disponent i firmaet. Halderager var blitt arrestert i november 1944 og slapp ut 8. mai iflg. protokollene på Falstad,

*. Alfs beretning om oppholdet på Falstad kommer i årboka til Nord-Trøndelag Historielag for 2011.

Alf Hestmann ved flyskolen på Værnes ca 1950 foran Harvard skolefly.

Foto utlånt av Ivar Erlend Stav.

selv om Ragnar minnes at dette skjedde 3. eller 4. mai. Olav måtte dra tilbake til Falstad 12. mai for å gi ytterligere bistand.

Alf Hestmann - etter krigen

Alf hadde en klar oppfatning om "aldri mer 9. april", og sterk flyinteresse. Han ble flyver i flyvåpnet og giftet seg 1951 med Sonja Aagaard fra Charlottenlund. Fra 1952 til han ble pensjonist som 60-åring, fløy han for SAS. Han døde i 2005. Både sønnen Per Christian og sønnesønnen Anders er flyvere, i henholdsvis SAS og Luftforsvaret.

Arvid Dahle – poet på Vollan

I 1945 kom det ut en diktsamling på Bruns forlag: *Pegasus bak piggråd. Vers fra Vollan, Falstad og Grini*. Forfatteren var en annen av de mange som ble arrestert 6. oktober 1944. Han var politifullmektig ved Trondheim politikammer 1940-44, så sakfører og drev på med ”noe som tyskerne ikke likte” slik hans sønn Jan Henrik i dag uttrykker det. Faren fortalte ham aldri detaljer om sin virksomhet. Et av diktene fra Vollan, med størst lokal tilknytning, er dette:

Singsakertrikken

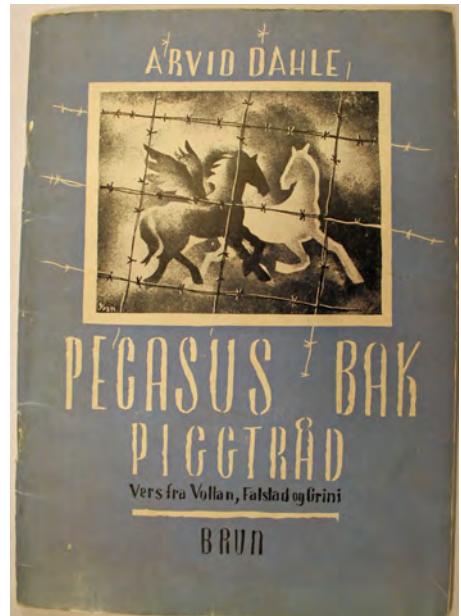
*Trikken går forbi vårt fengsel
Helt fra gry til langt på natt
Og den øker jo vår lengsel
Mot det liv vi har forlatt.*

*Aldri ville jeg ha tenkt
At jeg noe øyeblikk
Så iherdig skulle lengte
Mot å kjøre med en trikk.*

Arvid Dahle var født på Voss i 1912 og tok juridisk embetseksamen i 1935. Etter krigen kom han tilbake til politikammeret, og ble i 1948 politiinspektør. Han bodde i Strinda – Holtermannsveien 11 fra 1948 til huset ble revet for gateutvidelsen midt på 60-tallet. (I annen etasje i denne tjenesteboligen bodde kriminalsjef Per Brodahl.) I 1968 ble Dahle utnevnt til byfogd i Trondheim. Hans litterære interesser og evner ga seg også andre utslag. I en årrekke var han litteraturanmelder og petitskribent i Adresseavisen, det siste under pseudonymet Adrian. En samling av hans petiter ble utgitt i 1975 under tittelen ”Til dagens pris”. Ellers skrev han ti-årsberetningen til Den Litterære klubb i Trondheim, hvori opptatt Bokmannklubben i 1955, og senere sammen med Erik Bergersen, ”Nye ti år” om samme klubb.

Som anmelder kunne han ved en anledning ”arrestere” forfattere for faktafeil på grunnlag av sine fangeopplevelser og senere politipraksis. Det gjaldt Per Hansson og Johan O. Jensens ”Den farlige våren” om fredsvåren 1945. Dahle skriver bl.a.: *Sjefen for det tyske sikkerhetspoliti og SD i Trondheim, Obersturmbannführer Gerhard Flesch, forsøkte som kjent å lure seg ut av landet forkledt som vanlig soldat. Hansson/Jensen kan (s. 193) fortelle at hans ryggsekk var meget verdifull, ”i de hule stålrammene er det smeltet inn en kilo rent gull som Gestapo har beslaglagt.” Jeg vet ikke hvor forfatterne har dette raffinerte påfunn fra. Jeg har da vitterlig holdt i min hånd den gullbarren som ble funnet i sekken til Flesch og som en kort stund ble oppbevart ved Trondheim politikammer som behandlet saken mot ham.*

Omslaget var for øvrig signert Yran, dvs. Knut Yran. Han ble senere berømt for sine reklametegninger: For vinterolympiaden i Oslo 1952, og turistplakater for Norge som skisportens vugge- og midnattssolens land, med den smilende samegutten som blikkfang.

Tillegg i Familie-Bladet

Redaktør Sven Hestmann supplerte med sine egne opplevelser omkring arrestasjonen og fangenskapet: *Da toget tøffet inn på stasjonen i Trondheim, (etter potetferien i Snåsa), var Ragnar og kamerat Erik Herje møtt opp. Det første min yngre bror sa, var: "Veit du at Olav og Robert og Alf e' arrestert!" – Jeg burde jo ha blitt meget sjokkert over en slik nyhet, men etter 5 års krigstilstand var det ikke mye som kunne overraske lenger. En ble etter hvert herdet og dessuten preget av en viss apati ... Jeg var med mamma en gang til Vollan kretsfengsel. Vi fikk levere pakker, men det var ikke tillatt å besøke de tre "straff-fangene". Atmosfæren i ekspedisjonen virket lite trivelig – mildt sagt.*

John Hestmann som spion

Bakgrunnen for arrestasjonen fant jeg i bind 3 av Ragnar Ulsteins verk Etterretningstjenesten i Norge 1940-45. På s. 126 skriver han: *I juni 1943 kom den 23 år gamle kureren Odd Guldahl inn fra Sverige for å organisere et nytt etterretningsapparat i området Trondheim-Stjørdal. Guldahl hadde fått oppgitt navn på gode folk han kunne oppsøke. En av dem var bankassistent Jakob Kirkebak i Norges Bank i Trondheim. Kirkebak ble satt til leder av cellene. Guldahl opprettet et par andre celler i Trondheim, en som under ledelse av John Hestmann skulle kartlegge tyske sambandskabler, og en som skulle dekke Nyhavna.*

Videre på s. 130: *I juni 1944 kom gruppelederen Øistein Sæther i fare. En del personer ble arrestert i Trondheim og i distriktet, blant dem bankassistent Jakob Kirkebak. Øistein Sæther gikk i dekning og holdt seg skjult vel en måned, og reiste deretter til Sverige.*

Av Ulsteins privatarkiv går det fram at Guldahl i 1943 hadde vært i den norske legasjonen i Stockholm og oppgitt som sine adresser Gudå stasjon (på Meråkerbanen) og Norges Bank, Trondheim – hvor også John arbeidet.

Den yngste av Hestmannbrødrene, Ragnar, har fortalt meg at John tidlig var militært interessert. Vinteren 1939/40 hadde han under inntrykket av Finlands-krigen deltatt i de frivillige militærøvelser som da ble holdt i Bymarka. Jeg har fått følgende fra ham nå om omstendighetene omkring Johns flukt og videre ferd:

Kirkebak var kollega og omgangsvenn av John. Det må anses som 99% sikkert at Kirkebak rekrutterte John. Jeg kjenner navnet fra en vennefest John holdt i Professor Brochs gt 3. I den anglofile stemning som da rådet, fikk Kirkebak et bordkort med navnet CHURCHILL ... tenk jeg husker det, synes det var morsomt. Da Kirkebak ble arrestert i juni, gikk John i dekning. Han var plutselig forsvunnet fra oss i Professor Brochs gate, vi ante ingen ting. Noen dager senere dukket han opp – han hadde dratt opp til (broder) Olavs hytte på Kotsøy.

Da var nok John allerede sluttet i Norges Bank – den omtalte vennefesten var holdt med hovedtema “Kong John abdiserer ...” (underforstått fra Norges Bank). Han ble nemlig engasjert av Olav som kontorsjef (?) i Selbu Tjærefabrikk som Olav eide. Og hadde nok dermed litt mere tid til sine nye oppgaver.

Ettersom ingen flere ble arrestert etter at Kirkebak var tatt, kom altså John tilbake fra dekning. Men noen uker senere tok han sammen med sin gode venn Odd Tangvik toget til Hell/Stjørdal, og de syklet derfra opp til en fjellgård i Meråker-traktene, parkerte syklene der og gikk over fjellet til Sverige. Denne manøveren var så godt planlagt at de hadde skrevet et avledningsbrev/-kort stilet til Mamma med beskjed om at de hadde truffet så mange nye gode venner på sin feriereise og bebudet at det kanskje ville bli vanskelig å bryte opp. Dette kortet var blitt sendt i lukket konvolutt til Per Vårvik (gift med vår kusine Alis) som da var ansatt ved et sykehus i Oslo. Med en forsinkelse på en å to uker postla han dette kortet i Oslo adressert til Mamma i Professor Brochs gt 3. Dermed skulle sporene være slettet – i alle fall mht transporten til Stjørdalen. John fortalte etterpå – i 1945 – at han og Odd hadde sett en kjenning på Hell stasjon – og var derfor engstelig for at de kunne bli røpet. Men det gikk altså bra. Etter noen uker i Sverige ble John satt på et fly til Skottland – og etter et kort opphold på øya Man – ble han sendt til London for å tegne kart over tyskernes telefonnett i

Trondheim. Etter det gikk han over til en ny tilværelse – som menig i det norske 3. Bergkompani i Skottland. Han kom tilbake til Norge på forsommeren 1945 – først til Tromsø, deretter sendt til Mossjøen. Mamma og jeg dro dit opp med tog fra Trondheim, og det ble et hjertelig gjensyn og glede over at familien var gjenforent.

John ble for øvrig i Hæren og tok senere befalsutdannelse i England og Krigsskolen i Norge. Ved oppnådd aldersgrense sluttet han den Norges Bankringen som ble brutt under krigen, med pensjonistjobb som vaktmann ved bankens avdeling i Kristiansand. John døde i 1992 og er gravlagt på Lade kirkegård.

Tilleggsopplysninger fra Falstadsenteret

Arne Langås på Senteret har sendt artikkelforfatteren informasjon flere ganger: Fangeprotokollen for Vollan viser at arrestasjonen av Hestmannbrødrene var ledd i en større aksjon, om enn ikke så stor som Alf hevder: Den 6. oktober ble 67 personer satt inn, hvorav 59, som brødrene, hadde Mil.Org. 013 som arrestasjonsårsak. Fire personer ble arrestert i samme sak 1. oktober, og ytterligere tre den 9.

Falstadregisteret viser at Jakob Henrik Kirkebak (1921–1994) ble arrestert 10. juni 1944 for spionmistanke. Han kom til Falstad fra Trondheim 11. september, men ble etter åtte dager overført til Trondheim igjen. Han kom tilbake til

Falstad 28. november 1944 av samme årsak. Det framgår ikke om han ble arrestert på nytt, eller om han hadde vært fengslet i Trondheim fra september til november. Han var på Falstad fram til frigjøringen. (I 1944 bodde Kirkebak i Asbjørnsens gt 26, og hans medfange Lars Halderager i et av nabohusene, nr. 34, iflg. Trondheim Adressebok.)

Langås har også satt opp en liste over norske Falstadfanger i krigstiden med Strinda som føde- og/eller bosted. Listen omfatter 110 ulike navn. 15 av dem var der i to forskjellige omganger. Men listen er ikke fullstendig. Dels fordi det mangler registerkort for de fleste med etternavn på S. Dels fordi det kan ha variert om fangene ble registrert på Trondheim eller Strinda. Brødrene Hestmann står for eksempel ikke som strindinger.

Vollan

Vollan var bygd som kretsfengsel for Søndre Trondhjems amt i 1861 etter tegninger av de kjente arkitektene von Hanno og H. Schirmer. Den opprinnelige grunnplanen besto av en fløy med rettslokale og bolig for vaktmesteren mot Klostergata (nr. 9) og en tre etasjes tverrfløy med bl.a. 26 fangeceller, hvorav to for gjeldsfanger. Tyskerne rykket inn på Vollan 25. mai 1940 og oppførte brakke i fengselsgården. Fangetallet kom opp i 450! Vollan var i bruk inntil det nye fengselet på Tunga sto ferdig rundt 1970.

Takk til Jan Henrik Dahle og mine søskenbarn Per Kristian Hestmann og Ragnhild Hestmann for tillatelse til å publisere materiale som deres fedre skrev.

Kilder

Samtaler med Jan Henrik Dahle og Ragnar Hestmann.

Arkivmateriale

Byggesaksarkivet, Trondheim kommune
Fangekartoteket, Falstadsenteret, formidlet av Arne Langås.

Ragnar Ulsteins privatarkiv,
Hjemmefrontmuseet, Oslo.

Litteratur

Adresseavisen 15. mai 1945 s. 2: *Da mottoet syntes å være hele folket i fengsel.*

Dahle, Arvid: *Pegasus bak piggråd. Vers fra Vollan, Falstad og Grini.* F. Brun bokhandels forlag, Trondheim 1945.

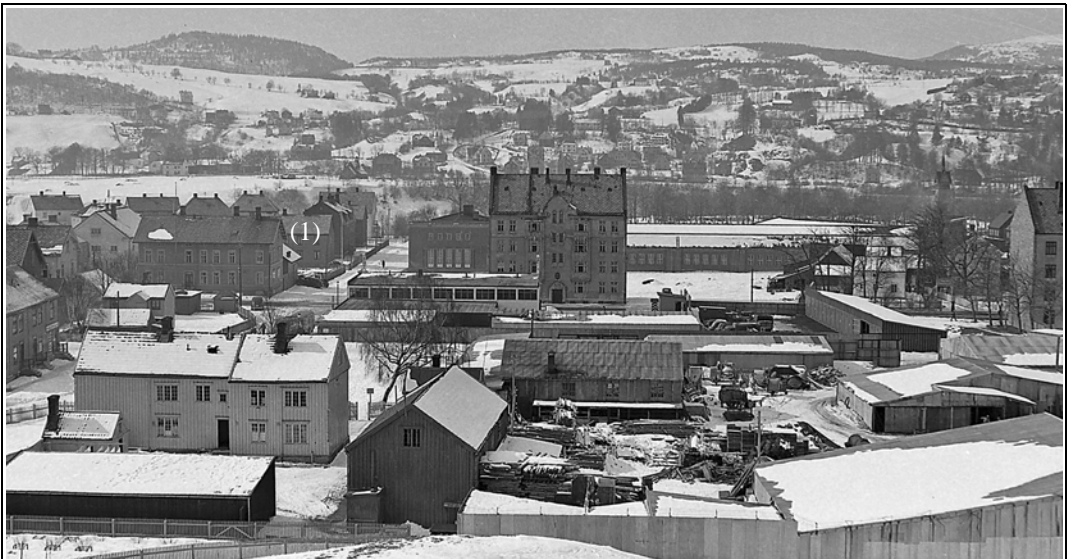
Møller, Trygve Juul (red.): *Studentene fra 1931.* Oslo 1956.

Norges Statskalender, div. årganger.

Trondheim Adressebok, div. årganger.

Ulstein, Ragnar: *Etterretningstjenesten i Norge 1940-45 bind 3 Nettet strammes,* Oslo 1992.

Ivar Erlend Stav, f. 1944, er oppvokst på Leinstrand og Lade, nå bosatt i Asker. Er utdannet jurist, senere historie mellomfag og kunsthistorie hovedfag. Har skrevet artikler om industriarkitektursens og bilismens historie.

Utsikt fra Gløshaugen mot vest. Byåsen er i bakgrunnen. Foto 1941: Schrøderarkivet - Trøndelag folkemuseum.

Ivar Erlend Stav: Bygningsmiljø på bygrensa

Grensa mellom Trondheim og Strinda gikk midt etter Professor Brochs gate og forlengelsen Gløshaugvegen i øst-vest-retning. Dette bildet, som fotograf Schrøder tok i 1941, viser miljøet rundt Professor Brochs gate 3 (merket med (1)) da Hestmann-brødrene ble arrestert. Nummer 3 var en grønnmalt, horisontaldelt tomannsbolig, hvor familien Hestmann bodde i 2. etasje, familien Sæthermyr/Berg i første. Huset var byggeanmeldt i 1924 og oppført av bygmestrene Stendahl og Rektorli etter tegning av S. R. Svendsen. Andre tegnet varianter av denne trønderlåninspirerte boligtypen som vi finner flere steder i byens ekspansjonssone på det tidlige 20-tallet. De nærmeste eksemplene er nabohuset mot syd (Solborgvegen 1) og Professor Brochs gt. 7, de finnes også i Gløshaugvegen, på Rosenborg og i Stadsingeniør Dahls gate på Bakkaunet. Stendahl, Rektorli og Svendsen sto i 1923 også for den vesentlig større nabobygningen Prof. Brochs gate 5.

Nr. 1 var den store lagertomta til Fjæremsfossen Kommunale Kraftselskap, med store kabeltromler og stabler av tjæreluktende stolper. Vi ser litt av gavlveggen til Fjæremsfossens to etasjes lagerbygning i mur. Den var oppført i 1917 og tegnet av Th. Borg, en produktiv arkitekt, om enn ikke blant byens fremste.

På bysiden av Brochsgata ligger verkstedfløyen av Dalsenget trikkehall, med de høye vinduene i malerverkstedet godt synlig. Bygningen var tegnet i 1922 av arkitekt Hagbart Schytte-Berg, som blant annet også var ansvarlig for Statsarkivet i Høyskolebakken. Den lavere vognhallfløyen strekker seg nordover, delvis skjult av leiegården Elgeseter gate 56 og Dalsenget gård, hvor det hadde vært skystasjon. Både nr. 56 og naboen mot sør, den gamle trebygningen Holtermannsveien 1 ble revet i forbindelse med den store gateutvidelsen midt på 60-tallet. Sistnevnte, med uthus langs Brochsgata, kalte de Herjegården, etter lærer Emil Herje (guttebokforfatter og speiderleder). Eiendommens opprinnelige navn var Kveldheim. Eier var Strinda kommune.

På hjørnet av Prof. Brochsgt. og Elgesetergt. sto to mindre landemerker som er skjult på bildet: En sylindrisk trafokiosk i jern av Trondhjem E-verks eldste type, tegnet av arkitekt Peter O. Digre i 1901 (en slik står i dag i byavdelingen på Sverresborg Museum), og et vegskilt hvor teksten Trondheim og Strinda var stanset ut av metallpilene som pekte mot nord og sør.

Så over til de smale kvartalene mellom Holtermannsvegen og Klæbuvegen. I det lille huset mot sør, Klæbuvegen 98, bodde syerske Magda og visergutt Arvid Gulsvåg, kanskje også hr. Engen, som drev handel med kull, koks og ved på tomta. Eier var lærer Helge Grevskott. Fru Grevskott drev godterikiosken

“Orient” med inngang fra Holtermanns vei – vis a vis Herjegården. Den ble utvidet etter krigen, da også Grepa skofabrikk ble bygd her. Nord for bygrensa ser vi rekken av større vinduer i 2. etasje av Turistgaragen, Elgeseter gate 57. Her var det bensinstasjon, verksted, kontor og boliger. Det funksjonalistiske anlegget var oppført i 1937, tegnet av den kjente arkitekt, byplanlegger, og professor på NTH Sverre Pedersen for Ole Eidem. Han var en self-made mann fra Selbu: Startet som skotøyarbeider og etablerte i 1921 rutebilselskapet A/S Bilfart (Singsakerruten), noe senere A/S Autobus, som tre år etter hans død i 1948 gikk inn i A/L Trondheim Bilruter. I fredstid solgte stasjonen bensin fra oljeselskapet NOR. Eidem hadde vært med ved stiftelsen av dets nordenfjeldske avdeling. I endene på taket skimtes to reklamesøyler for NOR, med lyskuppel på toppen. På nabotomta mot nord oppførte tyskerne en garasjebygning med bilverksted. Den vises her med snødekt pulttak og en åpen port. Helt i nord er gavlen og bakfasaden til leiegården Elgeseter gt. 51, som fortsatt står. Den er temmelig lik nr. 56.

På østsida av Klæbuvegen, til venstre, er dobbelthuset Klæbuvegen 67 og Gløshaugvegen 1. Det var tegnet i 1934, uten å gjenspeile tidens funksjonalistiske stil, av arkitekt Kirsten Wleügel. Hun var en av våre første kvinnelige arkitekter, utdannet ved Trondhjems Tekniske Læreanstalt i 1910. Byggmesteren het O. A. Henriksen. I 1941 drev Norodd Nielsen kolonialforretning i lokalet nærmest Klæbuvegen. Nord for Gløshaugvegen ligger Hesthagen gård. Sammen med Dalsenget var den en etterlevning fra en landlig fortid som ikke lå mer enn 20-30 år tilbake da bildet ble tatt. I 1941 var gården eid av rørleggerfirma K. Lund og delt opp i leiligheter for ansatte. Til høyre er den store lagertomta til entreprenørfirmaet Betongbygg.

Kilder:

O. Alstad: Trondhjemsteknikernes matrikel 1870-1915, Trondhjem 1916.
E. Hoffstad: Illustrert norsk næringsleksikon, bd. 3, Oslo 1940.
Trondheim Adressebok 1941.
Trondheim Energiverk, tegningsarkivet.
Trondheim kommune, byggesaksarkivet.

Vegskilt ved inngangen til Prof. Brochs gt. - markering av grensa mellom Strinda og Trondheim.
Foto: Ragnvald C. Knudsen, 1962.